

КОНФРОНТАТИВНІ МОВЛЕННЄВІ ЖАНРИ В ПЕДАГОГІЧНОМУ СПІЛКУВАННІ

Поцулань Софія

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності А4 Середня освіта (А4.01 Українська мова, література та англійська мова)

ІНІ української філології та соціальних комунікацій

Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Науковий керівник:

Боть Людмила

кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри методики навчання, стилістики й культури української мови

Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Агресивне мовлення є однією із найсерйозніших проблем сучасного людства, оскільки впливає на формування суспільної та індивідуальної свідомості, зростання конфліктів і соціальної напруги. У психолінгвістиці все глибше досліджуються такі явища дисгармонізації мовлення, як вербальна агресія, мовленнєве маніпулювання, інвективізація та жаргонізація. Зважаючи на це, вважаємо за необхідне висвітлити проблему конфронтативних мовленнєвих жанрів (далі МЖ) у педагогічному спілкуванні.

Вербальна (мовленнєва, мовна, комунікативна) агресія чимало досліджується психологією, соціологією, філософією та суміжними з ними науками. У лінгвістиці проблема конфронтативних МЖ вивчається віднедавна, адже складність визначення вербальної агресії полягає в тому, що цей термін застосовують на позначення різноманітних мовних дій, неоднорідних щодо комунікативної ситуації вияву, мотивації, форм словесної реалізації, інтенціональної спрямованості.

Дерпак О. проаналізувала чинники впливу на конфліктний дискурс, імпліцитну й експліцитну мовну агресію; основні комунікативні стратегії, що застосовуються під час конфліктів на глобальному рівні, та уклала типологію конфронтативних МЖ, беручи до уваги їхнє комунікативне призначення [1, с. 199]. Нікітюк Т. зазначає, що конфронтативний МЖ – це «модель конфліктної комунікативної ситуації, у якій адресант, порушуючи умови кооперативного спілкування різними мовленнєвими засобами намагається вплинути на дії свого співрозмовника» [2].

Більшість досліджень, присвячених порушеній проблемі, підтверджують, що вербальна конфронтація є контрпродуктивним видом мовної взаємодії, одним із деструктивних шляхів вирішення конфліктів, що заважає ефективному спілкуванню: вона негативно впливає на когнітивні процеси учасників, ускладнює повноцінний обмін інформацією та значно обмежує можливість досягнення взаємної згоди. Конфронтативне спілкування може виявлятися в будь-якій формі комунікації (особистій, груповій, публічній) та в будь-якому типі дискурсу, незалежно від часу та культурних особливостей. Ситуація педагогічного спілкування не є винятком. Тож метою нашої наукової розвідки є розгляд феномену конфронтативних МЖ у професійній діяльності педагога, його педагогічному дискурсі.

У нашому дослідженні термін «педагогічний дискурс» розглядаємо як процес комунікації в освітньому середовищі, інтегративну сукупність окремих комунікативних актів професійного педагогічного спілкування; живу динамічну комунікаційну мережу в освітньому середовищі, де суб'єкти навчання активно взаємодіють, передаючи та засвоюючи ціннісні орієнтири й смислове наповнення.

Нині в системі освіти відбувається злам інерційного авторитаризму, тобто практики виховання та навчання, що склалася віками та базувалась на примусі та насильстві (принцип «батога й пряника»). Авторитаризм визнавався офіційною педагогікою, на підставі якої було розроблено зміст і методи, шкільні підручники, конспекти уроків, накази та інструкції органів влади та реформи, ними здійснювані.

Комунікативна компетенція педагога пов'язана передусім із типовими для його мовлення жанрами, знанням їх законів і прийомів у вигляді відповідних моделей та вдалим використанням щодо конкретних педагогічних ситуацій. Як зазначає Т. Космеда, «репертуар» педагогічних жанрів складають пояснювальний монолог, навчально-педагогічний діалог, оцінювальні висловлювання, узагальнення, знайомство, привітання, інструктаж, коментарі, зауваження, похвала і под. За допомогою того чи іншого МЖ викладач пояснює, інформує, доводить, коментує, опитує, узагальнює, інструктує, але найголовніше спонукає, активізує [3, с. 99].

На жаль, для багатьох освітян такі форми негативної оцінки, як осуд, погроза, нотація, сарказм, докір, є й до цього часу нормою в педагогічному спілкуванні. Деструктивна роль оцінки виявляється в пригніченні та деформації особистості учня. Конфліктна педагогічна субкультура має потужний арсенал засобів і складає для багатьох педагогів своєрідне мистецтво. Особливо винахідливі в цьому МЖ вчителі-словесники: «Раденьке, що дурненьке», «Не хочеш вчитися – іди волам хвосту крутити», «Треба було вчити, а не горобцям дулі давати»,

«Та що тебе вчити! У тебе ж горобці в макітрі цвірінькають». З метою реалізації конфронтаційних намірів учителі перевершують себе у вживанні таких мовно-стилістичних засобів, як метафора, гіпербола, літота, оксиморон, іронія; максимально використовуються словотворчі, фразеологічні потенції мови: «А на це питання відповідь «круглий відмінник» Сергій Перехрест», «Ну що, зараз побачимо, які ви грамотні», «Сіли й пустили корені» (вимога дотримання дисципліни), «Теж мені захисниця суспільної моралі» тощо.

До найпоширеніших форм вербальної конфронтації належать перебільшення («від тебе вся школа плаче»), негативні узагальнення («ти завжди...»), загрозові попередження («спробуйте мені тільки не зробити»), іронічні, саркастичні інтонації, інтонації, міміки учнів, переривання учнів у розмові, звинувачувальні підтексти, ведення діалогу в стилі сварки тощо.

Професійне педагогічне спілкування передбачає високу культуру, головними ознаками якої є рівність психологічних позицій вчителя та учня, зосередженість на співрозмовникові та взаємовплив поглядів, співпраця й активність обох сторін. Комунікація, заснована на захопленні спільною творчою діяльністю, професійному володінні організаторською технікою, делікатності в стосунках та спрямованості на виховання є заporукою продуктивного стилю педагога. Учителю несе соціальну відповідальність за зміст і якість свого мовлення, за його наслідки. Висока культура педагогічної комунікації це не лише культура використання мовних засобів і способів формування та формулювання думки, а й високий рівень загальної культури, культури мислення, культури педагогічного впливу. Зворотною стороною педагогічного дискурсу є агресія та домінантність, що потребує детального дослідження, а не замовчування, ігнорування. З метою попередження конфронтаційних МЖ та негативного психологічного впливу в етичному кодексі педагога необхідно чітко прописати заборону на зловживання повноваженнями вчителя. Потрібно пам'ятати, що деструктивна мовленнєва поведінка, з одного боку, засуджується учнями, а з іншого засвоюється.

Отже, в умовах гуманізації сучасної освіти виховання мовленнєвої культури є першочерговим завданням. Детальне вивчення агресивних вербальних актів, причин та умов нетолерантної мовленнєвої поведінки педагога покликане стимулювати подальший пошук стратегій попередження та пом'якшення вербальної агресії, упровадження ефективних тактик у дискурсивну практику, а тому вбачається перспективним.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дерпак О. В. Диференціація мовленнєвих жанрів негативної оцінки у свідомості носіїв української мови (на матеріалі цілеспрямованого лінгвістичного експерименту), *Mova i kul'tura*. 2007. Том 1. С. 198 – 201.
2. Нікітюк Т. В. Типологія конфронтативних мовленнєвих жанрів сучасної турецької мови. *Science and Education a New Dimension. Philology*, 2018. VI(54). С.182 – 185.
3. Космеда Т. Елітарність педагогічного дискурсу викладача вищої школи. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. Вип. 50, 2010. С.99 – 103.